

DESOVETIZATION AND DECOMMUNIZATION OF THE UKRAINIAN URBANIMICON (ON THE MATERIAL OF ZAPORIZHZHIA PLACE NAMES)

Iryna Pavlenko

Zaporizhzhia National University
ORCID: 0000-0003-0676-1153

<https://doi.org/10.36169/2227-6068.2020.01.00009>

Abstract. *The article states the need for a comprehensive study of urban names, tracing the connection between the changes in the names, and economic and social processes. By analysing the dynamics of Zaporizhzhia topographic objects naming and renaming, the following two interrelated stages in the process of naming in independent Ukraine can be traced: desovetization and decommunization. The first is due to the collapse of the Soviet social and economic system, the formation of Ukrainian statehood, new forms of ownership, types of enterprises, and gradual integration into the world economic and cultural space. The formation of a new worldview and reformatting of the views on the past led to active naming, often spontaneous. From 1991 to 2015 the legal names of large enterprises changed. The naming of the newly created establishments of trade, services, public catering developed, which indicated the development of private enterprise, the growth in the consumption of goods and services; a street renaming also started. The second period is due to the officially declared rejection of communist ideology. During the decommunization, the process of renaming developed, and the system of toponyms changed. The new names of streets, avenues and squares contributed to the “de-ideologization” of urban space, expanding the boundaries of historical memory; the naming processes characteristic of the previous period were retained.*

Keywords: *urbanonym, naming, renaming, desovetization, decommunization*

ДЕРАДЯНІЗАЦІЯ ТА ДЕКОМУНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО УРБАНІМІКОНУ (НА МАТЕРІАЛІ НАЗВ ОБ'ЄКТІВ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ ЗАПОРІЖЖЯ)¹

Ірина Павленко

Запорізький національний університет
ORCID: 0000-0003-0676-1153

Анотація. У статті доводиться думка про необхідність комплексного дослідження всіх найменувань об'єктів міського простору та простежується зв'язок змін, що відбуваються в урбанонімії, із економічними та соціальними процесами. Аналіз найменувань та перейменувань топооб'єктів Запоріжжя засвідчує, що в назовництві незалежної України простежуються два взаємопов'язані етапи: дерадянізація та декомунізація. Перший, зумовлений розпадом радянської соціальної та економічної системи, творенням української державності, нових форм власності, типів підприємств, входженням у світовий економічний та культурний простір, характеризується активним, нерідко стихійним, називанням. З 1991 до 2015 рр. трансформувалася система юридичних назв великих підприємств, виникла система назв новостворених закладів торгівлі, послуг, громадського харчування, що засвідчило розвиток приватного підприємництва, почалося оновлення назв вулиць. У зумовлений офіційно задекларованою відмовою від комуністичної ідеології період декомунізації розвивається процес перейменувань, змінюється система годонімів; нові назви сприяють «деідеологізації» міського простору, розширенню меж історичної пам'яті; зберігаються процеси назовництва, притаманні попередньому періоду.

Ключові слова: урбанонім, неймінг, перейменування, дерадянізація, декомунізація

1. Вступ

Характерна ознака буття сучасного українського міста — зміна топонімної мапи. З перших років здобуття незалежності відбувається постійний процес (пере-)йменувань, інтенсивність зміни різних складників корпусу міських урбанонімів у різні періоди була неоднаковою.

Урбаноніми — назви об'єктів внутрішньоміського простору — тривалий час були предметом переважно лінгвістичних та географічних досліджень. В останні роки ХХ ст. американський дослідник Вільбур Зелінські вказав на непродуктивність

¹ Авторка висловлює вдячність спів-редакторці цього випуску Наталі Кудрявцевій та двом анонімним рецензентам за корисні поради та зауваги щодо попередніх версій цієї статті.

лінгвістичної топоніміки, яка переважно акцентована на дескрипції, класифікації та дослідженні етимології географічних назв і лише спорадично звертається до спроб аналізу взаємозв'язків між географічними назвами та діяльністю людей (Zelinsky 1997: 465–466). Зелінські стверджував необхідність міждисциплінарного підходу до географічних номенів, який у час виходу його статті вже активно формувався. Усвідомлення багатоаспектного зв'язку топонімії з різними формами діяльності, з історичними подіями та сучасністю, а також потенційної можливості її впливу на майбутнє, ставлення до власних назв як до матеріалу для дослідження суспільства привело до формування критичної топоніміки.

Одним із перших відзначив зміни ставлення науковців до топонімії, зумовлені «семантичними зрушеннями» (увагою до ролі годонімів у «процесі перейменування минулого» та у формуванні нової політичної географії) Маоз Азар'ягу (Azaryahu 1997). Він же перший заговорив про практики найменування вулиць як про політичний акт і форму символічного контролю над публічним простором (Azaryahu 1996). Осмислення багатоманітних форм зв'язку географічних назв із проблемами влади стає одним із пріоритетів критичної топоніміки (Critical Toponymies 2009; Rose-Redwood 2016). В англomовному науковому середовищі формується ставлення до топонімів не лише як до пасивних знаків, а як до активної сили, включеної до політичних процесів (Rose-Redwood & Alderman 2011; Azaryahu 2011; Rose-Redwood Alderman & Azaryahu 2017), до творення або відновлення символічних місць пам'яті (Rose-Redwood 2008; Rose-Redwood, Alderman & Azaryahu 2010; Fuchs 2015).

Певним підсумком діяльності школи критичної топоніміки стала колективна монографія (The political life... 2017), у якій розглянуто роль годонімів у політичному житті як історичних, так і сучасних міст, перейменування просторових об'єктів і трансформації міських мнемотопів (у колективному дослідженні це не тільки назви вулиць, але й пам'ятні місця, меморіальні назви) (Rose-Redwood, Alderman & Azaryahu 2017). Масштабні зміни годонімії, у тому числі й на постсоціалістичній та пострадянській території, інтерпретуються як знак невідповідності між ідеологією представників влади та історичним наративом, закарбованим у назвах просторових об'єктів. Розглядається і комерційний потенціал урбанонімів, але передусім йдеться про те, що система назв створює новий імідж території або сприяє комерціалізації простору (Basik 2018a).

За спостереженням одного з білоруських представників цього наукового напрямку Сергія Басика, «новітні критичні топонімічні дослідження конструюються на проблемах топонімії як «технології влади» у контексті та поза контекстом політичного режиму, локальних рухів супротиву, офіційного та неофіційного самовизначення населення» (Basik 2018b). Такий підхід актуальний для аналізу динаміки змін і української годонімії, формування нових та ревіталізації старих, напівзабутих чи забутих місць пам'яті. Загалом, спираючись на положення школи критичної топоніміки щодо зв'язку просторової номінації з діяльністю людей, зумовленості номінативного простору міста політичними та ідеологічними чинниками, залежності його й від економічних планів та намірів, значної ролі у символізації міського простору, а також

на міждисциплінарний підхід до аналізу процесу неймінгу і його результатів, ураховуємо те, що представники цього напрямку:

а) розглядають назви просторових об'єктів, зазвичай не беручи до уваги номени інших внутрішньоміських топографічних об'єктів;

б) нерідко орієнтуються на урбанонімний простір певного міста або (рідше) регіону, території;

в) останнім часом ідеї та методологія критичної топонімії активно розвиваються й у дослідженнях (пере-)йменувань на пострадянському просторі. Найчастіше це розробка проблем «номен та місце пам'яті» та «назва й ідеологія» (Їерайтене 2011; Zagnitko & Kudrejko 2011; Udovenko 2018; Kachalkova & Rut 2019);

г) зарубіжні дослідники урбанімікону не звертаються до явищ, притаманних сучасному українському назовництву. Є студії, присвячені назвам просторових об'єктів міст країн колишнього соціалістичного табору (Light & Young 2014; Drozdowski 2018; Palonen 2017), російських столиць (Gill 2012; Anais 2012), але з різних причин (політичних, історичних, соціокультурних, економічних та власне лінгвістичних тощо) отримані результати не можуть бути повністю екстрапольовані на бачення процесів, що відбуваються в Україні.

Спираючись на досягнення зарубіжних дослідників ми мусимо пам'ятати про самотність процесу неймінгу та перейменувань в Україні, про різноаспектність, різновекторність та різночасовість процесів, що відбувалися в період незалежності. Крім того, серйозні виклики для дослідження (пере-)йменувань пов'язані з тим, що деякі явища в різних регіонах України активізувалися в різний час, і спільнота їх сприймала неоднаково. Наприклад, в Ужгороді площу Леніна перейменували на площу Народну в 1991 р. як знак незалежності, у Дніпрі площа Леніна офіційно стала називатися площею Героїв Майдану в травні 2014 р. як знак протестних настроїв та підтримки Майдану, в Запоріжжі перейменування площі з такою ж меморіальною назвою на площу Запорізьку офіційно відбулося лише на початку 2016 р. у річичі офіційної декомунізації.

Характерні особливості школи критичної топоніміки — її міждисциплінарний підхід та акцентування історико-географічних аспектів, в українській гуманітаристиці вивчення урбанонімів — переважно сфера ономастики. Лише в останні роки ці межі розширюються. Передусім це відбулося в студюванні найменувань внутрішнього простору міста (Belej 2000; Buchko 2013; Horozhanov 2014; Dolyns'ka 2018), зв'язку урбанонімії з історичною свідомістю (Нурч 2013), пам'яттю (Zagnitko & Kudrejko 2011; Вуряк 2013; Udovenko 2018; Pavlenko 2018), ідеологією (Мамалыха 1998; Masenko 2017), соціологією (Polyarush 2013) та ін., де дослідники звернулися до методологічних засад критичної топонімії. Також активно вивчаються процеси перейменувань та формування нового урбанонімного простору, що значною мірою переформовується в результаті прийняття та виконання Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» (Tachtaulova 2015; Udovenko 2018; Fernos 2018; Savchenko & Tachtaulova 2019 та ін.).

Критична топоніміка орієнтована на великі та стабільні об'єкти. Її цікавить насамперед годонімія і процес найменувань та перейменувань як політичне явище, вияв ставлення до минулого й сучасного політичних еліт, спосіб комеморації певних історичних та ідеологічних явищ, колоніальні та постколоніальні прояви у міському топоніміконі тощо. Ураховуються ідеологічні та політичні чинники, але ігноруються явища, пов'язані зі становленням нового типу економічних відносин. У працях дослідників цього наукового напрямку майже не приділяється увага назвам підприємств, установ, закладів тощо. Вивчаючи урбанонімікон, сучасні українські дослідники також здебільшого звертаються до годонімії, але топонімна мапа сучасного міста складається не лише з назв вулиць, площ, парків тощо, а є системою номенів, що включає й назви виробничих об'єктів, підприємств, пам'ятників, музеїв, закладів освіти, культури, науки, сфери обслуговування, крамниць та ін. І в різних сферах історія (пере-)йменувань та її вектори виявляються різними.

Сучасна українська ономастика звертається до питань структури та семантики, оновлення номенклатурних та власних назв закладів, підприємств, організацій (Sidorenko 2013; Horozhanov 2014; Dudka & Ponomarenko 2014; Krapivnik & Shpak 2019 та ін.), але водночас необхідно проаналізувати причини активного неймінгу та творення й перетворення корпусу ергонімів у контексті розвитку економіки. Новизна досліджуваного матеріалу зумовила те, що паралельно з розвитком предмету вивчення відбувається його осмислення й формування термінологічного апарату. Саме синхронність процесів — одна з головних причин неусталеності термінів. Ґрунтовний аналіз сучасної ономастичної термінології здійснив Юрій Горожанов. Аналізуючи стан дослідження номінації міських об'єктів, він констатує, що «навіть ті мовознавці, які використовують термін ергонім, розуміють його по-різному» (Horozhanov 2014: 62).

У пропонованій статті цей термін вживається у значенні, яке запропонувала Наталія Подольська:

«Ергонім — розряд оніма. Власна назва ділового об'єднання людей, у тому числі спільноти, організації, установи, корпорації, підприємства, закладу, гуртка» (Podol'skaja 1988: 151).

При цьому маємо врахувати твердження Олександри Суперанської щодо проміжного місця ергонімів між топонімами та соціонімами (Superanskaja 1971: 27).

Аналізований матеріал вимагає також використання терміна «комерційні ергоніми», що його визначають як «назви ділових об'єднань, створених для здійснення діяльності, спрямованої на отримання прибутку, які зазвичай вступають у конкурентні стосунки з іншими аналогічними об'єднаннями» (Shimkevich 2002: 4), оскільки в сучасному місті співіснують різні типи навіть освітніх та медичних закладів: школи як комунальні заклади — і тоді їх назви підпадають лише під значення узагальнювального терміна «ергонім», та як комерційні приватні заклади — тоді коректніше говорити про відмінність цільових настанов (освіта, виховання в комунальних закладах та комерційна вигода, освіта, виховання — у приватних), відносячи їх назви в першому випадку до ергонімів, а в другому — до розряду комерційних ергонімів. Як синонім уживатимемо й термін «фірмонім», що ввів на

означення «власної назви комерційно-виробничого об'єднання людей» Олег Белей (Belej 2000: 6).

Фактично поза увагою залишалися питання зміни темонімів, оскільки активний процес роздержавлення та становлення нових форм власності на великі промислові об'єкти, а відтак зміна/поява частини юридичної назви, яка нечасто потрапляє у сферу масової комунікації, — явище, характерне для пострадянського простору. Та й у вітчизняній, як і в пострадянській ономастиці загалом, юридичні назви підприємств і закладів украї рідко стають об'єктом наукової рефлексії.

Реалії сучасного міста засвідчують розбіжності між рекламним іменем — загальнодоступним, уживаним у різних комунікативних сферах номеном, та юридичною назвою установ, підприємств, організацій, яка функціонує винятково в офіційній сфері й часто невідома пересічним жителям міста. Саме тому послуговуємося терміном «темонім» для означення назви підприємства як суб'єкта права (Shimkevich 2002: 6).

У студіях Алейди Ассман ідеться, зокрема, і про те, що міські топоси можуть сприйматися як чужі, а можуть сприяти пригадуванню того, що, здавалося б, давно забулося, втрачено у вирі подій (Assman 2012: 81). Відновлення пам'ятєвих інтенцій місць, пов'язаних з історичними подіями, зумовлює повернення їх колишніх назв або творення нових. Саме тому дослідження топонімів перетинаються з *memory studies*, що виявляється в багатьох студіях критичної топонімії.

В Україні створюються нові музеї, меморіали, скульптурні групи тощо, виникають номени з чітко вираженими інформативними та мнемонічними функціями. Ці назви є способом інформування про людину, подію, явище, комеморація яких відбувається через засоби масової комунікації, довідники, книжки, безпосереднє спілкування та ін. Саме назви потрапляють у науковий, публіцистичний, рекламний дискурс, що й зумовлює необхідність виокремлення їх із загального масиву урбанонімів.

Оскільки, окрім номінативної та інформативної функції, певні групи урбанонімів виконують мнемонічну, безпосередньо детерміновану необхідністю відновлення / творення / перетворення місць пам'яті, вважаємо за доцільне уведення у сферу ономастики терміна «мнемонім». Мнемоніми — група урбанонімів, що позначають матеріальні мнемотопи: меморіальні комплекси, пам'ятники, меморіали, стели, меморіальні дошки і т. ін. Необхідність цього терміна зумовлена кардинальною зміною простору пам'яті міст України, знесенням пам'ятників радянської епохи та відновленням/творенням мнемотопів загальноукраїнської історії, історії певних регіонів, міст, окремих локусів.

Аналіз вітчизняного наукового дискурсу засвідчує, що увага акцентується на декомунізації, але потрібно дивитися на процеси ширше й розглядати зміну корпусу міських номенів, яка розпочалася набагато раніше і виявилася як формалізовано, так і стихійно. І те, що годонімія відреагувала передусім на декомунізацію, задекларовану на державному рівні, не означає, що весь урбанонімікон почав активно змінюватися саме під впливом офіційних рішень.

Дослідження урбанонімів навіть у межах одного міста дозволяє висунути гіпотезу про два взаємопов'язані етапи складного процесу оновлення корпусу назв міських об'єктів:

- від часів отримання Україною незалежності до прийняття Закону про декомунізацію (умовно назвемо його періодом дерадянізації простору міських номенів);
- від набуття чинності Закону про декомунізацію та оприлюднення «Списку осіб, що підлягають Закону про декомунізацію» до сьогодення (період декомунізації).

Мета статті — розкрити динаміку змін, що відбулися/відбуваються в системі урбанонімів українського міста за час незалежності, та їх зв'язок з історичними, комеморативними й економічними процесами.

Логіка розташування матеріалу зумовлена хронологією процесів у назовництві, тому спершу розглянуто (пере-)йменування, що відбулися в результаті дерадянізації під впливом економічних чинників, потім — оновлення системи міських номенів, пов'язаних з офіційними мнемотопами, адже цей процес розпочався з перших років здобуття незалежності і триває дотепер. Оскільки активна зміна годонімії в Запоріжжі відбувається в останні роки, насамперед, як реакція на державні заходи, пов'язані з декомунізацією, то й наслідки цього процесу розглядаються останніми.

2. Методи дослідження

Пропоноване дослідження ґрунтується на вивченні міської топонімії великого індустріального міста на південному сході України. Матеріали отримано з відкритих друкованих та інтернет-джерел (Perelik vulyc 2008; Knyaz"kov 2015; Vulyci Zaporizhzhya 2016; Biznes-kataloh 2019; Reyestr 2019 та ін.). У процесі роботи було опрацьовано 1366 назв площ, вулиць, провулків, бульварів, алей, що існували до 1981 року, 38 годонімів періоду дерадянізації та 150 — декомунізації, 280 назв великих підприємств, близько 500 інших комерційних ергонімів, мнемонімів та ін., проаналізовано основні причини і характер трансформації топонімної мапи міста, з'ясовано зв'язок найменування та перейменування з економічними, історичними і комеморативними процесами, що відбуваються в країні.

Вивчення урбанонімікону великого промислового міста, динаміки виникнення та змін ергонімів і годонімів дає змогу говорити про різні сфери життя, праці, дозвілля, споживання, про калейдоскопічність, колажність назв, які, по-перше, постійно змінюються і, по-друге, щоденно функціонують в інформаційному просторі, уживаються в різних комунікативних ситуаціях. Це спонукає до міждисциплінарного дослідження та орієнтації на здобутки критичної топоніміки.

Дослідження стало можливим за рахунок розширення предмету (в межах однієї розвідки аналізуються як годоніми, так і ергоніми) та погляду на різні складники міського урбанімікону, виявлення загальних закономірностей динаміки його розвитку

в контексті та залежно від змін в економіці, соціальних та ідеологічних процесів, що відбувалися/відбуваються в державі.

Поставлена мета й проаналізований матеріал зумовили звернення до методу суцільної вибірки (для отримання корпусу необхідних власних назв), дескрипції та класифікації відібраного матеріалу, логіко-індуктивного підходу, який дозволив, рухаючись від конкретних назв та змін, що відбувалися в найменуваннях міських об'єктів, виокремити два процеси (найменування та перейменування), актуалізовані в різні періоди розвитку назовництва в Україні часів незалежності.

Характером досліджуваного корпусу онімів та процесів, що відбувалися й відбуваються, зумовлена апеляція до можливостей інтен-аналізу: в (перейменуваннях, викликаних різними чинниками, завжди є відкриті або приховані наміри, спрямовані на той чи інший вплив на реципієнтів, жителів та гостей міста. Будь-яке системне цілеспрямоване перейменування має одно- чи різноспрямовані інтенційні характеристики. Найповніше це відбивається саме в комерційних ергонімах та назвах лінійних міських об'єктів.

Звичайно, що періодизація розвитку сучасного українського урбанімікону передбачала звернення до зіставного аналізу як у синхронії (те, що відбувається у назвах різних внутрішньоміських об'єктів зараз), так і в діяхронії (динаміка творення нових номенів в ергонімії, творення та відновлення мнемонімів, що пов'язані із формуванням нових місць пам'яті, та рух від найменувань радянської доби до сучасної топонімної мапи міста в годонімії).

3. Розширення і трансформація корпусу ергонімів як знак формування нової економічної системи

На розпад Союзу відреагувала передусім економіка, тому й назовництво активізувалося з розвитком нових економічних явищ та формуванням нового типу комунікації «виробник — споживач», «виробник — продавець — покупець».

Аналіз комерційних ергонімів Запоріжжя (як і будь-якого іншого великого міста України) засвідчує, що неймінг і/або перейменування великих підприємств-виробників та найменування фірм, пов'язаних зі сферою роздрібною торгівлі, надання послуг, громадського харчування, розваг тощо відбувалися по-різному.

В ономастиконі Запоріжжя завжди було багато ергонімів, пов'язаних із промисловим виробництвом. Виникли вони переважно в часи створення Запорізького індустріального комплексу і змінювались упродовж другої половини ХХ століття відповідно до зростання виробничих потужностей та характеру продукції. За часів незалежності Державною програмою приватизації була зумовлена зміна форм власності, а тому і назв, насамперед темонімів, багатьох підприємств.

Сучасне назовництво у промисловій сфері характеризується постійними змінами номенклатурної частини фірмоніма, у якій визначається форма власності: приватне підприємство (*Приватне підприємство «Запоріжжя-Авто»*), акціонерна компанія (*Акціонерна судноплавна компанія «Укррічфлот»*), закрите акціонерне

товариство (ЗАТ «Запорізький залізорудний комбінат»), відкрите акціонерне товариство (ВАТ «Запорізький сталепрокатний завод»), приватне акціонерне товариство (ПРАТ «Запорізький інструментальний завод»), товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ «Запорізький завод кольорових металів»), комунальне підприємство (КП «Титан»), казенне підприємство (Казенне підприємство «Запорізький титано-магнієвий комбінат»), державне підприємство (Запорізьке державне підприємство «Кремнійполімер»). Кожна зміна форми власності та/або власника зумовлює й зміну комерційного ергоніма, тому названі для прикладу темоніми можуть бути не актуальні.

У юридичних назвах підприємств указується також місцезнаходження, профіль діяльності або характер продукції. Ці компоненти назв або не змінювалися, або варіювалися мінімально. Наприклад, Запорізький автомобілебудівний завод «Комунар» (ЗАЗ «Комунар») спочатку втратив меморативну частину своєї назви, потім, у 1998 році, після підписання контрактів із корейськими автомобілебудівниками, змінив офіційну назву на СП «АвтоЗАЗ-Daewoo», далі перейменувався на *Закрите акціонерне товариство «АвтоЗАЗ-Daewoo»*. У 2003 році завод знову змінює форму власності і стає *Закритим акціонерним товариством з іноземною інвестицією «Запорізький автомобілебудівний завод»*, на час написання статті це ПАТ «ЗАЗ».

У період декомунізації відбулася зміна частини ергонімів шляхом відмови від їх меморіального складника. У такий спосіб позбулися відантропонімної назви *Запорізький інструментальний завод* (раніше «імені Войкова»), *Запорізький електровозремонтний завод* (раніше «імені Дробязко») та ін. Водночас *Електрометалургійний завод «Дніпроспецсталь» ім. А. М. Кузьміна* (ПРАТ «Дніпроспецсталь») зберіг ім'я одного з перших своїх директорів. Загалом набування меморативних назв не втратило своєї актуальності, оскільки з 1994 року *Державне підприємство Запорізьке машинобудівне конструкторське бюро «Прогрес»* додає до власного номена «імені академіка О. Г. Івченка», а з 2004 року офіційно називається ДП «Івченко-Прогрес».

Інколи назва підприємства повністю оновлюється. Наприклад, *Запорізький моторобудівний завод* зараз називається ПАТ «Мотор Січ». Новий темонім, орієнтований на зв'язок підприємств з історією регіону, має виразно патріотичні конотації.

На межі ХХ – ХХІ ст. значна зміна ергонімичного простору міста відбулася за рахунок називання фірм, закладів, організацій, пов'язаних із торгівлею, наданням послуг, сферою громадського харчування тощо, які постійно з'являються та зникають. Оскільки кожна з таких фірм та закладів намагається привабити споживача, нові назви орієнтовані на інформативність та/або креативність, про що свідчить корпус комерційних ергонімів зі сфери роздрібної торгівлі. Подібні тенденції в назовництві притаманні й іншим галузям сфери споживання та обслуговування.

Інформативність виявляється в тому, що спеціалізовані крамниці у своїх назвах роблять акцент на групі товарів: *Хліб, Кава, Королівство сиру*; ергонім є назвою певної підгрупи, наприклад, *Коровай, Булонька, Круасан, Маффін, Веселі карамелі* та ін. Нерідко підкреслюється якість: *Вкусные продукты, Супер Печенюшка, Вкусняшка, Good Beer*. При

найменуванні враховується віднедавна актуалізований потяг до натурального, корисність та модність «чистої» їжі, тому покупців приваблюють назвами *Еколавка*, *ЕкоЛогічна* крамниця. Ергоніми можуть містити назву підприємства-виробника або місце його розташування: *Вацак*, *Roshen*, *М'ясна весна*, *Наша Ряба*, *Бердянські ковбаси*.

У деяких назвах продуктових крамниць фіксується цінова політика — *Економ продукти*, *Економ+*, що свідчить про орієнтованість на певну категорію покупців, а відтак і про різницю в доходах громадян. Назви крамниць взуття та одягу також часто враховують різну платіжну спроможність людей, тому поряд із ергонімами із семантикою багатства, успіху (*Імперія хутра*, *FAVORITES*, *Комільфо*, *Фортуна*), дещо легковажного ставлення до життя (*СтрекоЗа*), існують назви з іншим емоційним забарвленням і, найголовніше, з орієнтацією на іншого споживача: *Територія низьких цін*, *Економ клас*, *ПоКарману*, *Second Hand*, *Humana*, *МегаСток*, *Massa*. У деяких із них відкрито декларується низька ціна товару або той факт, що він уже був у вжитку.

Адресність одразу сприймається через назви *Удивительная мисс*, *Красотка*, *Кокетка*, *Lady best* тощо, орієнтовані на певний характер покупчинь. Про актуальність асортименту, його сучасність та змінність інформують назви *Мода*, *Модниця*, *Шалена Мода*, *Хамелеон*, *My moda*. Орієнтація на конкретну цільову аудиторію та намагання створити постійне коло клієнтів породжує різноспрямовані конотації фірмонімів, наприклад, *90-60-90* та *Пишна краса*, *Богатир*, *Королівський розмір*.

Із розширенням міжнародних торгівельних зв'язків на мапі міста з'являються супермаркети та гіпермаркети, а з ними — й темоніми зарубіжних торговельних кампаній та брендів: *гіпермаркет «Metro» німецького холдингу «METRO Group»*, *супермаркет «Billa» німецької кампанії «REWE Group»*, *гіпермаркет «Auchan» французької корпорації «Holding»* та ін. У назвах крамниць взуття та одягу також відбилися як поступове входження країни у світовий економічний простір, так і глобалізація простору споживання. Відкрилися заклади торгівлі відомих світових мереж, назви яких передано мовою та графікою оригіналу: *Columbia*, *Colin's*, *Timberland*, *Oggi*, *Walker*, *Miraton* тощо. У багатьох назвах закарбовано ім'я дизайнера, або назва й є цим ім'ям: *Antonio Biaggi*, *Enrico Guido*.

Серед новітніх урбанонімів є й назви фірмових крамниць власних виробників: *Voronin*, *Arber*, *Dasti*, *DANIEL*, *Крокус*, *Міда*, *DIXI*, *Юдженія*, *KORA* та ін. Прикметним є те, що часто ергоніми успішних українських брендів англійськомовні або подані латиницею. Це також засіб впливу на потенційного покупця, імпліцитне ствердження того, що «ми не гірші», та сподівання позмагатися (іноді досить успішно) з відомими брендами.

Необхідність конкурувати іноді приводить до включення в комерційну назву елементів гри та інтриги. Наприклад, *Чайна Кава*. Це може бути словосполученням, яке містить номенклатурну назву *чайна* (як один із типів закладів харчування) та дещо алогічну власну назву *Кава*. Якщо врахувати транскрипцію іншомовного слова (*China*) кирилицею, можливе прочитання назви як *Китайська кава*.

Варто відзначити високу креативність сучасних фірмонімів, широке застосування в них нових продуктивних одиниць засобів письмової комунікації,

активізацію графо-орфографічних форм гри зі словом. Сучасний носій мови повинен декодувати ці полісеміотичні гібридні утворення. Наприклад, «*odeta@ua*» — магазин жіночого одягу від українських виробників (на це вказує равлик і прописаний інтернет-домен *ua*), «*МалюкАМ*» — крамниця дитячого одягу та їжі, «ЕкоЛогічна крамниця» — крамниця екологічних продуктів харчування. Часте застосування елементів графіки SMS та інтернет-комунікації: «*odeta@ua*», *Wave#3*, *Espresso & Brew*. Продуктивним засобом стало поєднання літер та цифр (*Gre4ka*), зміна реєстрів (*ПальтоМанія*, *СтИлюша* та ін.).

Поряд із мовною грою в назвах комерційних закладів та підприємств нерідко використовується латиниця для відтворення українських слів (*Divna Pani*, *PIDWALL*, *Vyshyvanky*, *Bulka*). Спостереження засвідчують, що кількість таких найменувань поступово зменшується, новітній неймінг українськомовний та апелює до кирилиці.

4. Мнемотопи та мнемоніми: фомування нових місць пам'яті

Одним із чинників відродження історичного знання та творення/ відновлення місць пам'яті є будівництво/переоблаштування музеїв, зведення меморіалів, пам'ятників тощо. І в цій царині у часи дерадянізації та декомунізації відбувалися різні процеси. У період дерадянізації будувалися нові пам'ятники, у яких закарбовували сторінки історії, що приховувалися чи стиралися за радянських часів. Останніми роками відбувалося активне знесення/демонтаж пам'ятників радянської епохи, з мапи міста зникли пам'ятники Володимиру Леніну, Феліксу Дзержинському, Сергію Кірову та ін. Відповідно, зникають і назви цих меморіальних споруд та змінюються комеморативні можливості локацій їх колишнього перебування.

Окрім пам'ятників історичним особам, було демонтовано пам'ятник *Тривожній молодості*, пов'язаний з історією комсомолу. На його місці постав пам'ятник *Героям Чорнобиля*. Як бачимо, докорінно змінилася змістова наповненість частини міського простору й закладені підвалини для поступового забування його зв'язку з «орлиною владою» та «орлятами» (на фронтоні пам'ятника *Тривожній молодості* було написано слова з відомої пісні: «У власти орлиной орлят миллионы»).

Спорудження нових пам'ятників породжує процес називання. Як матеріальні об'єкти, так і їх назви, акцентують увагу на:

- героїчних сторонах історії України, починаючи з часів Київської Русі (пам'ятники *Святославу Хороброму*, *Байді Вишневецькому*, *Богдану Хмельницькому*, *Йосипу Гладкому* і навіть літературному герою *Тарасові Бульбі* та фольклорному козакові *Мамаю*);
- внеску в історію та культуру краю німців-менонітів (*Меморіал менонітам*);
- культурі України (пам'ятник *Т. Шевченку* та бюст *Т. Шевченка*, пам'ятник *М. Гоголю*);
- пережитих Україною у ХХ ст. трагедіях (пам'ятники *Жертвам Голодомору в Україні (193–1933)*, *Жертвам голодоморів в Україні*, *Жертвам*

політичних репресій, Польським військовополоненим 1939–1940 рр., Радянським полоненим, закатованим у фашистському концтаборі в 1941–1943 рр.);

- трагізмі та героїзмі водночас у пам'ятниках, пов'язаних з історією Великої Вітчизняної війни (на меморіальних знаках визначено саме так) та інших воєн, подвигам у мирні часи: пам'ятники *Робітникам заводу «Дніпроспецсталь», Героям моторобудівникам, Героям-інтернаціоналістам, загиблим в Афганістані, Воїнам, загиблим під час виконання службових обов'язків у мирний час);*
- славному трудовому минулому та сучасному міста (пам'ятники *О. Івченку, Ф. Муравченку, О. Поляку, символічна стела Запоріжжя промислове).*

Більшу частину пам'ятників, меморіальних знаків та стел створено в період дерадянізації. У них та в їх назвах відбито основні напрямки актуалізації історичної пам'яті, притаманні цьому періодові. Звідси підкреслена увага до козацтва, трагічних моментів української та загальної радянської історії тощо.

У перші роки нового тисячоліття В'ячеслав Артюх писав, що в Україні відбувається «накладення» трьох основних типів історичної пам'яті: української, російської та комуністичної (Artyukh 2006: 61). Аналіз номінацій запорізьких мнемотопів дає підстави для твердження, що збагачуються корпус мнемотопів, а отже і мнемонімів, що презентують та закріплюють українську пам'ять від Київської Русі до сьогодення, акцентують увагу на історії міста й регіону, у тому числі й радянського періоду. Мнемоніми, детерміновані комуністичною ідеологією, за останні роки фактично вийшли з офіційного дискурсу, хоча подекуди можуть звучати в неофіційному мовленні.

5. Перейменування вулиць як засіб «деідеологізації» міського простору

Нові явища в урбанонімному просторі останніх років зумовлені передусім офіційно задекларованою декомунізацією й виявляються головню у зміні назв населених пунктів, площ, вулиць, провулків, алей та ін.

Свого часу, аналізуючи пам'яттєві можливості годонімів, авторка цієї статті звернула увагу на те, що «називання міських топооб'єктів — урбанонімія — значною мірою впливає на формування або коригування історичної пам'яті, творення нових знань про минуле, або спростування того, що вважали достовірними історичними фактами. По-різному маркований та закодований у слові простір викликає й різні асоціації та погляди на минуле» (Pavlenko 2018: 60). Цей висновок став результатом проведеного аналізу та враховував передусім меморативні можливості нових назв вулиць та площ. Водночас за семантикою та функціями нові годоніми досить різноманітні й навіть у межах комеморативного дискурсу можуть викликати різні асоціації, оскільки стосуються різних періодів історії.

Уже в часи дерадянізації поряд з умовно-символічними з'явилися нові меморіальні назви, у яких простежувалася чітка орієнтація на історію козацтва (вулиці

Січі, Січова, Запорозької Січі, Пилипа Орлика), позиціонування Запоріжжя як міста культури (вулиці *Бодяньського, Немировича-Данченка*), науки та літакобудування (вулиці *Наукова, Наукове містечко, В. О. Лотарева, Академіка В. Я. Климова, Академіка О. Г. Івченка, Академіка Ф. М. Муравченка*).

У період декомунізації з мапи міста зникають урбаноніми, утворені від імен та прізвищ зі «Списку осіб, які підпадають під закон про декомунізацію» (*Ленінський район, проспект та площа Леніна, вулиці Олеко Дундича, Рози Люксембург, Карла Лібкнехта* тощо). Значна кількість заміненних назв була пов'язана із соціальним устроєм, символікою, офіційними організаціями та установами, пам'ятними датами Радянського Союзу (вулиці *40 років Жовтня, Третьої п'ятирічки, Комсомольська, Соціалістична, Радянська, Жовтнева, 40 років Радянської України* та ін.). Змінено також годоніми, пов'язані з назвами перейменованих міст або з астіонімами, що містять прізвища осіб, які підпадають під закон про декомунізацію (вулиці *Дніпродзержинська, Калініградська, Героїв Сталінграда, Дніпропетровське шосе*).

Відродження пам'яті та розширення знання про козацтво, запорозьке зокрема, засвідчено в назвах вулиць *Івана Самойловича, Івана Мазепи, Івана Сірка, Самуїла Кішки, Гетьманська, Козацьких Гетьманів*, площі *Запорізька*, провулків *Козачий, Запорізький* тощо.

Назви *Олександрівська, Вознесенівська* вулиці, *Вознесенівський* район — згадка про історію міста Запоріжжя, колишнього Олександрівська, поблизу якого було село Вознесенівка, що виросло із запорізького зимівника. Специфіка Запоріжжя в тому, що годоніми зберігають пам'ять не тільки й не стільки міста, скільки історичного регіону, на теренах якого воно розташоване. Межі Вольностей Запорозьких були набагато ширшими, за часів козаччини міста не існувало.

Значне місце серед нових годонімів посідають меморіальні назви, детерміновані пам'яттю про героїзм захисників і визволителів Запоріжжя та вихідців із запорізьких земель у роки Другої світової війни (вулиці *Героїв Дніпра, Леоніда Приня, Івана Мейлуса, Григорія Несмашного* та ін.). Кілька вулиць назвали на честь військових підрозділів, що воюють на Сході: вулиці *Героїв 93-ї бригади, Героїв 55-ї бригади, Героїв 37-го батальйону, Добровольчих батальйонів*. Іменами та прізвищами земляків, що загинули у війні на Сході України, названі вулиці *Івана Гутника-Залужного, Петра Третьяка, Максима Прокуратова, Олександра Говорухи, Олексія Заїки, Олександра Пивоварова, Михайла Гончаренка, Богдана Завади, Василя Сергієнка*, проїзди *Сергія Бурлака, Віталія Тиліженка*. На жаль, таких меморіальних назв стає все більше.

Назви, що з'явилися на мапі міста у процесі декомунізації, привернули увагу громадськості до історії перебування на наших землях німців-менонітів (вулиці *Розенталь, Шенвізька, Менонітська*), їх внеску в розвиток економіки краю (відантропонімні годоніми, утворені від імен промисловців, засновників підприємств на території сучасного Запоріжжя *Андреаса Вальмана та Герхарда Ремпеля*). Із новими годонімами поступово починають пов'язувати творення комерційних ергонімів. Так виникає, наприклад, назва ресторану *Мануфактура Розенталь*. Водночас ніяк не закарбована в годонімії міста історія представників інших національних меншин.

У годонімах Запоріжжя постійно фіксувалися назви підприємств (вулиці *Запоріжсталівська, Автозаводська, Листопрокатна*), характер їх продукції (провулки *Кремнієвий, Коксовий, Конденсаторний*; вулиці *Компресорна, Інструментальна, Електровозна, Турбінна* тощо), поширених професій (вулиці *Інженерна, Будівельників, Сталеварів, Моторобудівників*) та ін. Нових годонімів зі сфери виробництва виявилось мало: вулиці *Перша ливарна, Трансформаторників*, площі *Енергетиків, Сталевара Галушки* тощо.

У період незалежності активно формується імідж міста науки, що закріплюється також у процесі перейменування. У новітньому реєстрі вулиць та провулків міста 13 разів трапляються назви, у яких є номенклатурне слово «академік», просто *Академічна*, 2 вулиці з прізвищами професорів; є ще вулиці, у назвах яких лише імена та прізвища або тільки прізвища видатних учених (*Бурденка, Вернадського, Михайла Грушевського* та ін.). У період декомунізації на мапі міста з'являються нові імена винахідників та конструкторів (вулиці *Юрія Кондратюка, Бориса Луцького, Олександра Анашкіна, Григорія Чечета*).

Водночас розширилося коло годонімів, утворених від імен та прізвищ українських письменників: вулиці *Григорія Квітки-Основ'яненка, Пантелеймона Куліша, Бориса Грінченка, Ольги Кобилянської, Михайла Коцюбинського, Миколи Хвильового, Василя Стуса* тощо. Топонімікон сучасного Запоріжжя засвідчує, що громадяни можуть пишатися власними митцями (вулиці *Петра Ребра, Василя Діденка, Єлизавети Щедровиц, Дмитра Миргородського, Цфасмана*). Віддається шана й тим, хто відтворив у мистецтві образ Запоріжжя та запорожців (вулиці *Панаса Саксаганського, Богдана Ступки, Миколи Рибнікова*).

Орієнтованість на героїчне та трагічне в минулому, працю, науку та культуру в сучасному змінює простір пам'яті й засвідчує, що він «переструктурується відповідно до заданого дискурсу» (Kiridon 2013: 26).

Одне із завдань системно твореного корпусу урбанонімів, і насамперед годонімів, Марина Голомідова вбачає у творенні іміджевої концепції міста, заснованої на його історичній / ретроспективній та стратегічній / перспективній позиції (Golomidova 2015: 192). Нові годоніми та агороніми Запоріжжя значною мірою презентують минуле, історичну/ретроспективну позицію, в розширенні корпусу «академічних», «культурних» та «молодіжних» годонімів зазначена позиція стратегічна.

Нові назви вулиць, проспектів, площ сприяють «деідеологізації» міського простору та поглиблюють його стереоскопію, оскільки розширюють межі історичного знання від козацтва, через будівництва перших промислових об'єктів до створення Запорізького індустріального комплексу, героїзму та трагізму Другої світової війни й сучасності, до трудових і наукових досягнень сьогодення. Водночас ні в нових, ні в усталених годонімах не зафіксована історія інших, окрім менонітів, національних спільнот. Випадає з історичного дискурсу й початок ХХ ст., повоєнні роки. Такий дискурс пам'яті залишається неповним та фрагментарним.

6. Висновки

У пропонованій статті вперше проаналізовано систему та динаміку змін урбанімікону Запоріжжя, акцентовано увагу на чинниках, що зумовили процеси найменування та перейменування об'єктів міського простору, виявлено провідні зміни, які відбувалися на топонімній мапі Запоріжжя від проголошення Україною незалежності до сьогодні. Результати роботи не суперечать основним положенням студій представників критичної топоніміки, але отримані на матеріалі, який раніше не досліджувався.

Аналіз корпусу назв об'єктів внутрішнього простору одного міста дає можливість стверджувати, що в назовництві України часів незалежності чітко простежуються два періоди: дерадянізації та декомунізації.

Під час дерадянізації:

- повністю трансформувалася система темонімів: саме в цій групі урбанонімів виявилися зміни форм власності великих підприємств, від яких значною мірою залежить економіка країни, зміна соціального та майнового статусу її громадян;
- виникла й активно розвинулася система комерційних ергонімів, пов'язаних зі сферами торгівлі, послуг, громадського харчування, розваг тощо; фірмоніми стали найбільш численною групою в системі урбанонімії, що засвідчує зростання споживання;
- збагатилася система мнемонімів у результаті творення нових меморіальних споруд та об'єктів, поступової зміни парадигм історичної пам'яті;
- почалося оновлення годонімії;
- система урбанонімів міста функціонує російською, українською та поступово формується англійськомовний корпус назв, що також відповідає процесам змін в економіці, політиці, освіті та культурі;
- розвивається лінгвокреативність, зумовлена розвитком конкурентної боротьби.

Нові назви періоду дерадянізації вказали на оновлення економіки, соціальних процесів, форм діяльності, розваг.

Другий період зміни урбанонімів зумовлений офіційно задекларованою відмовою від комуністичної ідеології, а тому орієнтований на зміну характеру світосприйняття, мислення, пам'яті.

У процесі декомунізації:

- відбуваються здебільшого перейменування;
- змінюється система годонімів;
- змінюються / зникають меморіальні складники багатьох урбанонімів;

- зменшується корпус мнемонімів, оскільки руйнується та/або демонтується частина пам'ятників;
- зберігаються процеси назовництва, притаманні попередньому періоду;
- годонімія та система мнемотопів міста складають єдиний комеморативний простір, в основі якого — спільні настанови на творення історичного знання та позитивного іміджу сучасного Запоріжжя;
- у назвах об'єктів міського простору чітко простежується тенденція до українізації, оскільки переважають українські найменування, активно функціонують англійські, але їх коло не розширюється, різко зменшується кількість російських.

Уся система назв об'єктів міського простору реагує на зміни в суспільній свідомості, масовій культурі, соціальній психології людей. Місто щодня розкривається як джерело нової інформації, що потребує уважного читання й декодування смислів, а система урбанонімів — як вербалізований текст про всі зміни в житті міста та його мешканців.

У статті розглянуто кейс лише одного міста, процес (пере-) і найменувань у якому відбувається у загальнодержавному річищі, але водночас має й певні самобутні риси. Він орієнтований на зміцнення пам'яттєвої парадигми, зумовленої історичним минулим не лише всієї країни, але й регіону, розвитком його культури, науки, економіки, увічнює героїзм, трудові досягнення, наукові та творчі здобутки земляків. У результаті перейменувань періоду декомунізації відбувається так звана «деідеологізація» міського простору.

Отримані результати дають змогу побачити основні тенденції та періоди у найменуваннях та перейменуваннях різних топооб'єктів у містах сучасної України, засвідчують детермінованість процесів сучасного наймінгу та перейменувань різними чинниками. Якщо наймінг відбувався одночасно та за подібними векторами, особливо це стосується топонімів, на теренах усієї країни, то процес перейменування в різних регіонах проходив по різному.

Спостереження, пов'язані з динамікою онімікону міста на південному сході України, не можуть бути автоматично перенесені на результати (пере-)йменувань у містах інших регіонів. Якщо процес дерадянїзації відбувався подібним чином, то декомунізація в топоніміконі деяких західноукраїнських міст відбувалася з перших років незалежності, про що свідчить той факт, що після прийняття виконання Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» у Львові постало питання про зміну назв трьох вулиць, а в Запоріжжі було перейменовано майже 150 просторових топооб'єктів.

Накопичення матеріалів з різних регіонів дасть змогу здійснити ґрунтовний порівняльний аналіз процесів (пере-)йменувань, що відбувалися на теренах України, засвідчить характер і темпи перебігу дерадянїзації й декомунізації, вектори

уподобань жителів різних міст та ідеологічні домінанти місцевих еліт. Водночас системне дослідження загальної картини змін у топоніміконі України часів незалежності ще попереду.

Бібліографія:

- Artyukh, Viacheslav (2006). Deshho pro polityku istorychnoyi pam'yati. *Ekspert. Sums'kyj analitychnyj zhurnal*. [from Ukr: Something about the historical memory policy. *Expert. Sumy analytical journal*] 4: 56–60.
- Assman, Alyajda. (2012). *Prostory spohadu. Formy ta transformaciyi kul'turnoyi pam'yati: monohrafiya*. [from Ukr.: *Spaces of memory. Forms and transformations of cultural memory: a monograph*]. Kyiv: Nika-Centr.
- Azaryahu, Maoz. (1996). The power of commemorative street names. *Environment and Planning: Society and Space* 14: 311–330.
- Azaryahu, Maoz. (1997). German reunification and the politics of street names: the case of East Berlin. *Political Geography* 16: 479–493.
- Azaryahu, Maoz. (2011). The critical turn and beyond: the case of commemorative street naming. In *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies* 1(10): 28–33.
- Basik, Sergij. (2018a). Kommodifikaciâ toponimii kak fenomen social'no-èkonomičeskoj i kul'turnoj geografii *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. Seriâ: Estestvennye nauki* [from Rus.: Commodification of toponymy as a phenomenon of socio-economic and cultural geography. *Bulletin of the Moscow Regional National University. Natural Science Series*] 2: 59–70.
- Basik, Sergej. (2018b). Kritičeskaâ toponimika kak napravlenie geografičeskih issledovanij: problemy i perspektivy. *Geografičeskij vestnik* [from Rus.: Critical toponymies as a direction of geographic research: problems and perspectives. *Geographical Bulletin*] 1(44): 56–63.
- Belej, Oleg. (2000). *Suchasna ukrajins'ka erhonomiya (na materiali nazv pidpryyemstv Zakarpats'koyi obl.)* [from Ukr: Modern Ukrainian ergonomics (based on the names of enterprises of Transcarpathian region)]. Uzhhorod: Uzhhorods'kyi derzhavnyi universytet.
- Biznes-kataloh. [from Ukr.: Business Directory], <https://www.ua-region.info/05755625> (accessed 21 April 2020)
- Buchko, Hanna. (2013). Istorychna ta suchasna ukrajins'ka onomastyka. *Vybrani praci*. [from Ukr: Historical and Modern Ukrainian Onomastics. *Selected Works*] Chernivci: Bukrek.
- Buryak, Larysa. (2013). Pam'yat' u kul'turnomu prostori mista (kyyivs'kyj kontekst). *Nacional'na ta istorychna pam'yat'* [from Ukr: Memory in the cultural space of the city (Kyiv context). *National and historical memory*] 8: 94–102.
- Čepajtene, Rasa. (2011). Misto yak ideolohichnyy tekst: teoretichni j interpretacijni aspekti. *Shid/zahid. Istoriko-kul'turnij zbirnik. Problemi istorychnoyi urbanistiki* [from Ukr.: The city as ideological text: theoretical and interpretational aspects. *East/West. Historical and cultural collection. Problems of historical urbanism*] 15: 11–30.
- Critical Toponymies: The Contested Politics of Place Naming*. (2009). Berg, Lawrence D. & Vuolteenaho, Jani (eds). Burlington: Ashgate.
- Dolyns'ka, Mariana. (2018). Do pytannya metodyky klasyfikaciyi urbanonimiv yak istorychnoho dzherela. *Visnyk Kharkivs'koho nacional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Istorija Ukrainy. Ukrainoznavstvo: istorychni ta filosof's'ki nauky* [from Ukr: The question of the method of classification of urban names as a historical source. *Bulletin of the Karazin Kharkiv National*

- University. Series: History of Ukraine. Ukrainian Studies: Historical and Philosophical Sciences] 26: 18–32.
- Drozdowski, Daniella. (2018). Locating the geopolitics of memory in the Polish streetscape In *The political life of urban streetscapes: naming, politics, and place*, Rose-Redwood, Reuben, Alderman, Derek, Azaryahu, Maoz (eds). Abingdon, Oxon; New York: NY Routledge, 114–131.
- Dudka, Olena & Ponomarenko, Valentina (2014). Suchasnyi erhonomikon Kharkova: osoblyvosti struktury i semantyky. *Naukovyi visnyk kafedry UNESCO KNLU. Seriâ filologîâ, pedagogika, psihologiâ* [from Ukr: Modern ergonomys of Kharkiv: features of structure and semantics. *Scientific bulletin of the KNLU UNESCO. Series Philology, Pedagogics, Psychology*] 28: 90–94.
- Fernos, Yuliia. (2018). Vplyv procesiv dekomunizaciyi na systemu urbanonimiv m. Umani. *Visnyk universytetu imeni Al'freda Nobelya. Seriya "Filolohichni nauky"*. [from Ukr: Influence of decommunization processes on the Uman urban system. *Bulletin of Alfred Nobel University. Series "Philological Sciences"*] 2 (16): 299–304.
- Fuchs, Stephan. (2015). History and heritage of two midwestern towns: a toponymic-material approach. *Journal of Historical Geography* 48: 11–25.
- Golomidova, Marina. (2015). Urbanonimičeskij dizajn: k voprosu o nazvaniâh vnutrigorodskih ob'ektov. *Voprosy onomastiki*. [from Rus.: Urbanonymic design: on the naming of city facilities. *Onomastics issues*] 1 (18): 186–196.
- Horozhanov, Yuriy. (2014). Problema ponyattyevo-terminolohichnoho aparatu erhonomiky v suchasnij slov'yans'kij linhvistyki. *Naukovyj visnyk Skhidnoyevropejs'koho nacional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky* [from Ukr: The problem of the terminological apparatus of ergonomics in modern Slavic linguistics. *Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Eastern European National University*] 12: 60–65.
- Hrych, Igor. (2013). Suchasna kyyivs'ka toponimika yak vvyav istorychnoyi svidomosti. *Nacional'na ta istorychna pam'yat'*. *Polityka pam'yati u kul'turnomu prostori*. [from Ukr: Modern Kiev toponymics as a manifestation of historical consciousness. *National and historical memory. Cultural memory policies*] 8: 133–141.
- Kachalkova, Yulia & Rut, Maria. (2019). "Ideologicheskie" urbanonimy i pereimenovanie gorodskih ob'ektov. *Voprosy onomastiki* [from Rus.: "Ideological" urban place names and the renaming of city streets. *Onomastics issues*] 3(16): 179–192.
- Kiridon, Alla. (2013). Prostir pamâti: eksplikaciâ ponâttâ. *Nacional'na ta istorična pamât'*. [from Ukr: The space of memory: explication of concept. *National and historical memory*] 2013: 25–32.
- Knyaz'kov, Yuriy. (2015). *Vulyci mista Zaporizhzhya. Korotkyj dovidnyk*. [from Ukr: Streets of the city of Zaporozhye. A short guide]. Zaporizhzhya: AA Tandem.
- Krapivnik, Hanna & Shpak Yuliya. (2019) Suchasnyy erhonomikon kavyaren' mista Kharkiv. *Linhvistychni doslidzhennya* [from Ukr: Contemporary ergonyms for coffee houses in Kharkiv. *Linguistic research*] 50: 76–85.
- Light, Duncan & Young, Craig. (2014). Habit, memory, and the persistence of socialist-era street names in post-socialist Bucharest, Romania. *Annals of the Association of American Geographers* 104: 28–33.
- Mamalyha, Anastasiâ. (1998). Urbanonimiya i derzhavna ideolohiya: osoblyvosti vzayemodiyi. *Visnyk Kyyivs'koho universytetu im. Tarasa Shevchenka. Sociolohiya. Psykholohiya. Pedahohika*. [from Ukr: Urbanonomy and state ideology: features of interaction. *Bulletin of Kyiv University. Taras Shevchenko. Sociology. Psychology. Pedagogy.*] 6: 21–23.
- Marin, Anais. (2012). Bordering time in the cityscape. Toponymic changes as temporal boundary-making: street renaming in Leningrad/St. Petersburg. *Geopolitics* 17: 192–216.
- Masenko, Larysa. (2017). *Mova radyans'koho totalitaryzmu*. [from Ukr: The language of Soviet totalitarianism]. Kyiv: Klio.

- Palonen, Emilia. (2017). Building a new city through a new discourse. Street naming revolutions in Budapest. In *The political life of urban streetscapes: naming, politics, and place*. Rose-Redwood, Reuben, Alderman, Derek, Azaryahu, Maoz (eds). Abingdon, Oxon; New York: NY Routledge, 98–113.
- Pavlenko, Iryna. (2018). Urbanonimy yak zasib formuvannya istorychnoyi pam'yati. *Visnyk Zaporiz'koho nacional'noho universytetu. Filolohichni nauky*. [from Ukr: Urban names as a means of forming historical memory. *Bulletin of Zaporizhzhya National University. Philological sciences*] 2: 58–66.
- Perelik vulyc" Zaporizhzhya. *Perelik najmenuvan" urbanonimiv mista Zaporizhzhya*. (2016). [from Ukr: List of streets of Zaporizhzhia. List of urban names of the city of Zaporozhye]. <https://zp.gov.ua/uk/page/perelik-vulic-mista-zaporizhzhya> (accessed 21 April 2020).
- Podol'skaja, Natal'â. (1988). *Slovar' ruskoy onomasticheskoy terminologii*. [from Rus.: Dictionary of Russian onomastic terminology]. Moskva: Nauka.
- Polyarush, Borys. (2013). Lyudyna ta mis"kyj prostir: naslidky vzayemotvorennya. *Visnyk L"vivs"koho universytetu. Seriya filosofsk"o-politolohichnykh studiyi*. [from Ukr: Man and urban space: consequences of interaction. *Bulletin of the University of Lviv. A series of philosophical-political studies*] 3: 55–62.
- Reyestr pidpryemstv, baza yurydychnyx osib m. Zaporizhzhya*. (2019). [Register of enterprises, base of legal entities of Zaporozhye] <https://youcontrol.com.ua/catalog/company/zaporozhe/> (accessed 24 April 2020)
- Rose-Redwood, Reuben, Alderman, Derek & Azaryahu, Maoz. (2017). The urban streetscape as political cosmos. In *The political life of urban streetscapes: naming, politics and space*, Rose-Redwood, Reuben, Alderman, Derek & Azaryahu, Maoz (eds). Abingdon, Oxon; New York: NY Routledge: 1–24.
- Rose-Redwood, Reuben & Alderman, Derek. (2011). Critical interventions in political toponymy. *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies* 10: 1–6.
- Rose-Redwood, Reuben, Alderman, Derek & Azaryahu, Maoz. (2010). Geographies of toponymic inscription: new directions in critical place-name studies. *Progress in Human Geography* 34(4): 453–470.
- Rose-Redwood, Reuben. (2008). From number to name: symbolic capital, places of memory, and the politics of street renaming in New York City. *Social & Cultural Geography* 9(4): 432–452.
- Rose-Redwood, Reuben. (2016). Reclaim, rename, reoccupy: decolonizing place and the reclaiming of PKOLS. *ACME: International E-Journal for Critical Geographies* 15(1): 187–206.
- Savchenko, Leonid & Takhtaulova, Mariya. (2019). Bazovi kharakterystyky kompleksnoho istorychnoho doslidzhennya toponimiky ukrayins"koho mista (na prykladi Kharkova). *Misto, istoriâ, kul'tura, suspil'stvo* [from Ukr: Basic characteristics of a comprehensive historical study of the toponymy of the Ukrainian city (Kharkiv). *Place, history, culture, society*] 2019: 121–133.
- Shimkevich, Nikolaj. (2002). *Russkaja kommercheskaja jergonimija: pragmaticheskij i lingvokul'turologicheskij aspekty* [from Rus.: Russian commercial ergonomics: pragmatic and linguocultural aspects]. Ekaterinburg.
- Sidorenko, Olena. (2013). Ergonimizaciâ antroponimiv na prykladi ergoob'ektiv Donec'koï oblasti. Λογος όνομαστική [from Ukr: Ergonymisation from antroponyms on the examples of ergonymic objects of Donetsk region] 5: 42–46.
- Superanskaja, Aleksandra. (1978). *Apelljativ-onoma. Imja naricatel'noe i sobstvennoe*. [from Rus.: Appellative onoma. Common and proper names]. Moskva : Nauka.
- Takhtaulova, Mariya. (2015). Toponimika postradyans"koho Kharkova: na shlyahu do dekomunizaciji. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences* [from Ukr.: Toponymies of post-Soviet Kharkiv: towards decommunization] 11 (67): 36–39.

- The political life of urban streetscapes: naming, politics, and place.* (2017). Rose-Redwood, Reuben, Alderman, Derek & Azaryahu, Maoz (eds). Abingdon, U.K.: Routledge.
- Udovenko, Lidija. (2018). Osoblyvosti vzayemozv'yazku mizh urbanonimamy j istorychnoyu pam'yattyu (na materialakh m. Kharkiv). *Visnyk Kharkivs'koho universytetu im. Karazina. Seriya «Istoriya Ukrayiny. Ukrayinoznavstvo: istorychni ta filosofsk'i nauky»* [from Ukr: Features of the relationship between urban names and historical memory (based on Kharkiv materials). *Bulletin of Karazin National University, Kharkiv. Series History of Ukraine. Ukrainian studies: historical and philosophical sciences*] 26: 129 –134.
- Vulyci Zaporizhzhya – dzerkalo istoriyi: dovidnyk i korotki bibliohrafichni spysky (pro vulyci, provulky, prospekty, bul'vary ta majdany mista).* (2016). [from Ukr: Streets of Zaporizhzhia – a mirror of history: a guide and short bibliographic lists (about streets, lanes, avenues, boulevards and squares of the city)]. https://zounb.zp.ua/resourse/ludy/ulitsu_st/indexf.html (accessed 17 April 2020)
- Zagnitko, Anatolij & Kudrejko, Irina. (2011). Glibinni plasti pam'ati v nazvah vulic': mizhprostorovi sposterezhennâ. *Materiali do ukraïns'koi etnologii* [from Ukr: Deep layers of memory in the names of streets: interspatial observations *Materials on Ukrainian ethnology*] 10 (13): 53–59.
- Zelinsky, Wilbur. (1997). Along the frontiers of name geography. *Professional Geographer* 4(49): 465–466.